

Forord

Siden år 1999 har jeg i forbindelse med min stilling som underviser og konsulent på Mediehøjskolen (tidligere Den Grafiske Højskole) arbejdet med den grafiske standard ISO 12647. Både i undervisningen og i forskellige konsulentsager for grafiske virksomheder og reklamebureauer.

Samtidig har jeg i de hen ved 30 syns- og skønssager, hvor jeg har været udmeldt som skønsmand, anvendt ISO 12647 som referencegrundlag, når jeg i tvister mellem tryksagsindkøber og tryksagsleverandør blev anmodet om at tage stilling til, hvorvidt en given tryksag var *»i overensstemmelse med, hvad man normalt kan forvente af den type tryksager«*.

Jeg har igennem årene måttet konstatere, at der er et meget begrænset kendskab til ISO 12647. Ikke kun blandt tryksagsindkøberne, men også i hele den grafiske branche. Dette har dog ændret sig inden for de sidste par år. Der er ved at ske et gennembrud i kendskabet til grafiske standarder. Især hvad angår ISO 12647-2.

Men selv om kendskabet og viljen er stigende i disse år, så er der dog en meget stor hindring, der står i vejen for en udredelse af ISO 12647 og dermed for en indførsel af standardiseret grafisk produktion. Nemlig den manglende kompetence til at implementere de krav, der fremgår af ISO 12647.

Der findes ikke mange mennesker i den danske grafiske branche, som med erfaring og fortrolighed kan arbejde med fx *kolorimetri, CIELAB, Delta-E, Delta-H* og *tonkorrektionskurver*, og dermed er det faktisk de færreste i branchen, der besidder kvalifikationerne til at gennemføre en standardisering og til at arbejde med de krav, der skitseres.

De grafiske virksomheder er henvist til at anvende ekstern konsulentbistand, og kunderne har ingen mulighed for at kontrollere, hvorvidt deres tryksag rent faktisk overholder de krav, der opstilles i ISO 12647.

Det er derfor det overordnede mål med denne bog, at både kunde og leverandør skal kunne anvende bogen som et opslagsværk, som en tjekliste og som en håndbog i, hvordan der produceres i overensstemmelse med international kvalitet.

Samtidig er det hensigten, at bogen skal kunne fungere som et fælles referencegrundlag for kunde og leverandør, når der indgås aftale om en tryksagsproduktion.

Målgruppe A: Leverandøren/trykkeriet

Det er hensigten, at et trykkeri, som ønsker at producere tryksager i overensstemmelse med international kvalitet, eller som blot ønsker at standardisere den grafiske produktion, skal kunne anvende bogen på mindst tre områder:

- som informationskilde til en indsigt i de krav, der fremgår af ISO 12647
- som instruktionsbog, til hvordan den nuværende produktion kan omstilles til standardiseret produktion
- som opslagsværk i dagligdagen, når fx trykmaskiner skal indstilles

Målgruppe B: Tryksagsindkøberen/kunden

Det er hensigten, at en kunde, som ønsker at få produceret en tryksag, skal kunne anvende bogen på mindst tre områder:

- som guide til, hvordan kontakten imellem kunde og leverandør bør foregå
- som guide til, hvordan kundens digitale materiale bør afleveres til leverandøren
- som guide til, hvilke forventninger der kan stilles til tryksagens kvalitet

Under udarbejdelsen af denne bog har jeg fået værdifuld støtte fra en redaktionsgruppe bestående af følgende medlemmer:

Jan Sloth
Delta Grafisk A/S

Jesper Stilling
Stibo Graphic A/S

Thomas Skytte Christoffersen
Kerteminde Tryk Odense A/S

Carsten Bøg
Grafisk Arbejdsgiverforening

Per Kaae Hansen
Grafisk Arbejdsgiverforening

Samtidig har jeg haft stor glæde af den faglige rådgivning, jeg har modtaget fra mine kollegaer:

Casper Find Andersen
Lektor på Mediehøjskolen

Søren Tapdrup Jensen
Lektor på Mediehøjskolen

Thomas Bo Jensen
Lektor på Mediehøjskolen

København, marts 2008
Michael Abildgaard Pedersen

Introduktion til bogen

Det er hensigten, at bogen skal anvendes som en opslagsbog, når der er behov for at få belyst en konkret problemstilling.

Da bogen indeholder krav og anbefalinger fra både ISO, FOGRA, bvdM, UGRA og Danmarks Mediehøjskole (tidligere Den Grafiske Højskole), er bogen opbygget således, at der til enhver tid kan opnås overblik over hvem, der står bag de pågældende krav og anbefalinger. Dette er gjort ved hjælp af nedenstående farvekode.

ISO 12647-2:2004/Amd.1:2007

Oplysninger, der er vist i blå boks, er direkte oversat tekst fra ISO 12647-2:2004 og fra ISO 12647-2:2004/Amd.1:2007. Det er disse KRAV, der skal opfyldes ved internationalt standardiseret produktion.

Teksten er oversat fra engelsk til dansk af Michael Abildgaard Pedersen. ISO og Dansk Standard har anmodet mig om at gøre opmærksom på, at oversættelsen, ikke er en officiel oversættelse, som er blevet godkendt af ISO og Dansk Standard.

De officielle standarder kan købes på originalsprog (engelsk og tysk) igennem enten ISO eller Dansk Standard.

Oplysninger, der er vist i grøn boks, er anbefalinger fra den tyske grafiske industri bvdM.

Det er oplysninger, som ikke fremgår direkte af ISO 12647-2 og derfor kun er supplerende anbefalinger til standarden.

Oplysningerne kan findes i »Media Standard Print 2006 – Technical Guidelines for Data, Proofs and films«. Art No 86035.

ProzessStandard Offset / Media Standard Print 2006

Altona Test Suite

fremstillet af FOGRA, bvdM, UGRA og ECI

Oplysninger, der er vist i rød boks, er supplerende oplysninger, der kommer fra de erfaringer, som FOGRA, bvdM, UGRA og ECI har haft under udarbejdelsen af de forskellige standardiserede tryktest, som danner grundlag for standardiseringsværktøjskassen Altona Test Suite.

Print & Media Forum AG

www.altonatestsuite.com

Article No. 85230 / ISBN 3-936442-08-8 ATS

Update 2005: ISBN 3-936442-08-8

Bundesverband Druck und Medien e.V. (bvdM).

Tekst, som ikke er placeret i en af de tre ovenstående bokstyper, er udtryk for forfatterens egne vurderinger og forklaringer. Hvilket i praksis vil sige et udtryk for Mediehøjskolens og Den Grafiske Højskoles anbefalinger.

Med bogen følger et Excel regneark, som kan downloades fra www.12647.eu. Det er hensigten, at dette regneark kan anvendes til at indskrive sine måleværdier fra en aktuel tryksag, hvorefter det af regnearket vil fremgå, hvorvidt trykket overholder ISO 12647-2:2004/Amd.1:2007 eller ej. På denne hjemmeside er det også muligt at følge eventuelle opdateringer til bogen.

Selv om bogen primært koncentrerer sig om arkoffset og heatset (ISO 12647-2), så gælder de fleste af de omtalte principper også for de øvrige trykmetoder: coldset, magsindtryk, serigrafi og flexografi. I bilagene kan findes en oversigt over, hvilke konkrete krav der stilles til de øvrige trykmetoder (henholdsvis ISO 12647-3, ISO 12647-4, ISO 12647-5 og ISO 12647-6). I disse bilag kan også findes beskrivelser af de enkelte trykmetoder.

Ud over de tre farvemarkeringer i teksten er bogen ind delt i syv afsnit med farvefaner.

Indholdsfortegnelse

I. Standardisering – skal, skal ikke?	17
I.a Regeringens officielle standardiseringsstrategi	19
I.b Globaliseringens effekt på det grafiske Danmark	20
I.c Hvad kræver det at standardisere produktionen?	21
I.c.1 Første ændring er en holdningsændring	22
I.c.2 Anden ændring er en ensretning af teknisk udstyr og fremgangsmåder	22
II. Internationale standarder	23
II.a Danmark	23
II.b USA	24
II.c Tyskland, Europas standardiseringsarkitekt	25
II.d Schweiz	27
II.e Kina	28
III. International Standard Organisation ISO	29
III.a ISO 12647	30
III.b ISO 12647-2:2004/Amd.1:2007	31
IV. Kolorimetri og CIELAB	35
IV.a CIELAB det enhedsuafhængige farverum	36
IV.b Det synlige spektrum og spektrofotometriske målinger	39
IV.c Metameri	40
IV.d Betragtningensbetingelser	42
IV.e Målebetingelser	43
IV.e.1 Hvidpunkt	43
IV.e.2 Illuminant/lyskilde	44
IV.e.3 Observatør	45
IV.e.4 Geometri/betragtningensvinkel	46
IV.e.5 Sort eller hvid baggrund	47
IV.e.6 Fysisk filter – polarisationsfilter	48
IV.e.7 Fysisk filter – eventuelt UV-filter til kontrol af fluorescens	49
IV.f Måleforskelle og variationer	50
IV.g ΔE^* Farveforskel	51
IV.h ΔH^* Kulørforskel	52
V. Standardisering af korrespondance og fagbegreber	54
V.a Identifikation af produkttype og tryksagens tekniske data	54
V.a.1 Oplag	56
V.a.2 Omfang	56
V.a.3 Format	57
V.a.4 Farver	57
V.a.5 Papirkvalitet	57
V.a.6 Kundens materiale	58
V.a.7 Billeder (der skal scannes)	58
V.a.8 Tekst	59

V.a.9	Korrekturgang	59
V.a.10	Prøvetryk	59
V.a.11	Godkendelsesgrundlag/aftalegrundlag	60
V.a.12	Forventet kvalitet	60
V.a.13	Færdiggørelsesproces	62
V.a.14	Leveringstidspunkt	62
V.a.15	Leveringsform	63
V.a.16	Prøveudtagning	63
V.a.17	Returneres til kunden	63
V.a.18	Reklamation og evt. omtryk	63
V.b	Kundens forespørgsel	64
V.c	Leverandørens tilbud	65
V.c.1	Kommunikation omkring tilbuddet	67
V.d	Leverandørens endelige ordrebekræftelse	69
V.e	Salgs- og leveringsbetingelser	69
V.f	Teknisk samarbejdsguide	70
V.g	Grafisk Arbejdsgiverforenings tidligere salgs- og leveringsbetingelser	70
V.h	Kundens materiale	72
	VI. Forarbejdet	73
VI.a	Designprocessen	73
VI.a.1	Fræsede magasiner og bøger	73
VI.a.2	Magasiner trykt i heatset	75
VI.a.3	Klammehæftede produkter	76
VI.a.4	Falsetolerancer	77
VI.a.5	Skæretolerancer	77
VI.a.6	Tryk til kant – beskæring	77
	VII. Farvevalg	78
VII.a	CMYK-farver	78
VII.b	Pantonefarver	80
VII.c	Pantonefarver i CMYK-kombination – staffagefarver	81
VII.d	Sorte flader	83
	1 Papirvalg/papirtyper	84
1.1	Oversigt over krav til papiret i alle trykmetoder	86
1.2	Hvad gør man hvis papiret ikke overholder ISO's krav?	88
	2 Prepress	89
2.1	Datafiler og farvestyring	90
2.2	Datafilers og billeders opløsning	90
2.2.1	Digitale billeder	91
2.2.2	Analoge billeder – til scanning	92
2.3	Rasterfinhed	93
2.3.1	Ved andre rasterfinheder og rastertyper?	93
2.4	Rasterform og rasterdrejning	94
2.5	Tolerancer for trykbilledstørrelsen	95
2.6	Tønverdiomfang	95

2.7	Pasning/Mispasning	96
2.7.1	Diffusiering	96
2.8	Sortgenerering	97
2.8.1	Tonværdisum – TVS, TIC, TAC	97
2.8.2	Akromatisk repro GCR og UCR	97
2.9	ICC-profiler	98
2.10	PDF-filer	100
2.10.1	PDF/X-1a (ISO 15930-1:2001)	100
2.10.2	PDF/X-3 (ISO 15930-2:2003)	100
2.10.3	Oversigt over forskellige PDF/X-formater	101
	3 Prøvetryk	102
3.1	Hvilken type prøvetryk?	102
3.1.1	Prøvetrykket som layoutkontrol	102
3.1.2	Prøvetrykket som proceskontrol	102
3.1.3	Prøvetrykket som aftalegrundlag	103
3.1.4	Rettelser til prøvetrykket	103
3.1.5	Blå kopi eller »digital blå kopi«	103
3.2	Fremstilling af prøvetryk (aftalegrundlag)	104
3.2.1	Simulering af trykket ved hjælp af Rendering Intent	105
3.2.2	Tekniske krav til prøvetrykket	107
	4 Pladefremstilling	111
4.1	Film- og trykpladekvalitet	111
4.2	Tonkorrektionskurver/RIP-kurver	112
	5 Oplagsproduktion	114
5.1	Trykfarver	114
5.2	Fuldtoneværdier CMYK + RGB	116
5.2.1	Tolerancer for fuldtoneværdierne/farveforskelle	118
5.2.2	Indtøringsproblematikken: våd farve/tør targetværdi	120
5.3	Tonværdistigning/punktbredning	123
5.3.1	Tolerancer for tonværdistigningen	126
5.4	Gråbalance	128
5.5	Pasning/mispasning	129
	6 Trykstart – kundens deltagelse ved opstart	130
6.1	Tjekliste ved trykstart	132
	7 Færdiggørelse	133
7.1	Bogproduktion	134
7.2	Falseanlæg	136
	8 Levering og kontrol af oplag	137
8.1	Tørring på matbestroget papir	137
8.2	Afsmitning af tør farve!	138
8.3	Prøveudtagning	138

	9 Reklamation	139
	9.1 Omtryk	139
	9.2 Dekort	140
	9.3 Syn og skøn	140
	9.3.1. Eksempel på et sagsforløb i en syn- og skønssag	141
	10 Omstilling til standardisering	143
	10.1 Foranalyse	143
	10.1.1 Nuværende kvalitetsstyring	143
	10.1.2 Datahåndtering	145
	10.1.3 Prepress	146
	10.1.4 Pladefremstilling (CTP)	147
	10.1.5 Oplagsproduktion	148
	10.2 Resultat af forundersøgelsen	152
	10.2.1 Kalibrering: justering af trykmaskine	154
	10.2.2 Karakterisering: Tryktest 1	154
	10.2.3 Opmåling og analyse af tryktest 1	154
	10.2.4 Implementering af nye RIP-kurver	154
	10.2.5 Kontrol af RIP-kurverne: Tryktest 2	154
	10.2.6 Opmåling og analyse af tryktest 2	154
	10.2.7 Justeringer af RIP-kurverne	154
	10.2.8 Evt Tryktest 3	155
	10.3 Efter implementeringen og omstillingen	155
	10.4 Altona Test Suite	156
	10.4.1 Altona Test Suite Testark	157
	10.5 Investeringsbudgetter	158
	10.5.1 Budget for trykkeri/leverandør	158
	10.5.2 Budget for den professionelle tryksagsindkøber	160
	Bilag 1 Pantone Hexachrome®	162
	B1.1 Konvertering og farvestyring til Hexachrome	162
	B1.2 Rasterdrejning og TVS til Hexachrome	163
	B1.3 Hexachrome trykning	163
	Bilag 2 Trykmetoder - generelt	164
	B2.1 Trykteknologiens historie, kort	164
	B2.1.1 Johan Gutenbergs bogtryk	164
	B2.1.2 Alois Senefelders litografi	167
	B2.2 Trykprincipper	169
	B2.2.1 Højtryksprincippet	171
	B2.2.2 Dybtryksprincippet	171
	B2.2.3 Skabelontryksprincippet	171
	B2.2.4 Plantryksprincippet	171
	B2.2.5 Digitaltrykprincippet	172
	B2.3 Trykprincippernes presstryk/modtryk	173
	B2.4 Trykmaskiner - ark eller rotation?	173

Bilag 3 Litografisk arkoffset – ISO 12647-2	175
B3.1 Litografisk arkoffset – trykmetoden og maskintyper	176
B3.1.1 Arkmaskintyper	176
B3.1.2 Indretning af maskinen	177
B3.1.3 Tryk på begge sider af arket	180
B3.1.4 Indretning via kontrolpult	183
B3.1.5 In-line lakværk	184
B3.1.6 In-line tørresektion	185
B3.1.7 Sprøjtepulver	185
B3.2 Trykværket	186
B3.2.1 Pladecylinder	186
B3.2.2 Gummidugscylinder	186
B3.2.3 Modtrykscylinder	188
B3.2.4 Fugteværk	188
B3.2.5 Fugtevand	189
B3.2.6 Vand- og farvebalancen	193
B3.2.7 Farveværk	193
B3.3 Trykfarveoverførsel	195
B3.3.1 Maksimum sværtning/fuldtonedensity/D100%	196
B3.3.2 Trapping	197
B3.3.3 Tracking	198
B3.4 Afvikling	199
B3.4.1 Punktbredning	200
B3.4.2 Punktreducering	201
B3.4.3 Punktdeformering	202
B3.4.4 Dublering	202
B3.4.5 Trykkurver – maskinens fingeraftryk	202
B3.4.6 Trykkontrast	203
Bilag 4 Tøroffset og DI-offset – (ISO 12647-2)	204
B4.1 Tøroffset	204
B4.2 Direct Imaging (DI-offset), Computer to Press	205
B4.2.1 Heidelberg Quickmaster	206
B4.2.2 Heidelberg Speedmaster DI	206
B4.2.3 KBA-Scitex 74 Karat	207
Bilag 5 Offsetrotation, Heatset – ISO 12647-2	208
B5.1 Heatset – trykmetoden	208
B5.2 Heatset-maskinen	208
B5.2.1 Heateren	211
B5.2.2 Cooleren	211
B5.2.3 Silikoneværket	211
B5.2.4 In-line færdiggørelse	212
B5.3 Heatsetpapir	213
Bilag 6 Offsetrotation, Coldset – ISO 12647-3	214
B6.1 Coldset/avisoffset – trykmetoden	215
B6.1.1 Avisformater	215

B6.2 Trykværk	215
B6.2.1 Pladecylinderen	216
B6.2.2 Modtrykscylinderen	216
B6.2.3 Farveværk	216
B6.2.4 Fugteværk	217
B6.2.5 Y-værk	217
B6.2.6 U-værk	217
B6.2.7 Satellitværk	217
B6.2.8 Four-high værk	218
B6.3 Kvalitetskontrol	218

Bilag 7 Dybtryk, Gravure – ISO 12647-4 .....

B7.1 Dybtryk – trykmetoden	220
B7.1.1 Kobberstik	221
B7.1.2 Dybtryksrotation	221
B7.2 Cylinderfremstilling	221
B7.2.1 Forkromning af trykcylinderen	222
B7.3 Dybtrykværket og dybtryksmaskiner	222
B7.3.1 Trykfarve og tørring	223
B7.3.2 Publikationsmaskiner	224
B7.3.3 Emballagedybtryksmaskiner	225
B7.3.4 Ark-dybtryksmaskiner	225
B7.3.5 Indirekte dybtryk, tampontryk	225

Bilag 8 Serigrafi, screen printing – ISO 12647-5 .....

B8.1 Serigrafi – trykmetoden og maskintyper	227
B8.2 Trykformen	227
B8.2.1 Vævtyper	228
B8.2.2 4-farve cmyk-separation	229
B8.3 Trykning og maskintyper	229
B8.3.1 Farvejustering	229
B8.3.2 Flatbed-maskiner, manuelle	230
B8.3.3 Flatbed maskiner, automatiske	230
B8.3.4 Cylindermaskiner	230
B8.3.5 Rotationsmaskiner	230

Bilag 9 Flexografi, flexographic – ISO 12647-6 .....

B9.1 Flexografi – trykmetoden	232
B9.2 Flexotrykværket	232
B9.2.1 Aniloxvalsen	233
B9.2.2 Kammerrakel	234
B9.2.3 Flexofarver	235
B9.3 Trykmaskintyper	235
B9.3.1 In-line maskinen	235
B9.3.2 Staktrykmaskinen	236
B9.3.3 Encylindermaskinen (CI)	236
B9.3.4 In-line færdiggørelse	237
B9.4 Kvætsrand	237

	Bilag 10 Digitaltryk - (delvist ISO 12647)	238
	B10.1 Elektrofotografisk digitaltryk, med pulvertoner	239
	B10.2 Elektrofotografisk digitaltryk, med flydende toner	240
	B10.3 Inkjet	241
	B10.3.1 Drop-on-Demand InkJet(DOD)	241
	B10.3.2 Continuous InkJet (CIJ)	242
	B10.4 Internationalt standardiseret digitaltryk (ISO 12647)	243
	Bilag 11 Tidligere versioner af ISO 12647-2	244
	B11.1 ISO 12647-2:1996 - Densityværdierne	244
	B11.2 ISO 12647-2:2004	244
	Bilag 12 Produktionstilrettelægning og formatberegning	247
	B12.1 Formatberegning, indhold	247
	B12.2 Målskitse af indhold	249
	B12.2.1 Bruttoformat	249
	B12.2.2 Trykarkformat	249
	B12.2.3 Baneretning	249
	B12.2.4 Beskæring	249
	B12.2.5 Griberkant	249
	B12.2.6 Kontrolstrip	249
	B12.2.7 Pasmærker	250
	B12.2.8 Fræsede bøger	250
	B12.2.9 Overfals/griberkant	250
	B12.2.10 Målskitse for øvede	250
	B12.3 Målskitse af omslag	251
	B12.3.1 Omslag til hardcoverbøger	251
	B12.3.2 Omslag til softcoverbøger og hæfter, med flap	251
	B12.3.3 Omslagets rygbredde	251
	Litteraturliste	253
	ISO standarder	253
	Rapporter	253
	Fagbøger	254
	Tidsskrifter:	254
	Internet	254